

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
katedra bohemistiky

Mluvený jazyk Halenkovic
(Souborná postupová práce)

vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Jodas

vypracovala: Věra Ondroušková

Úvod

1. Teoretická část
 - 1.1 O Halenkovicích
 - 1.2 Zařazení k nářeční oblasti

2. Výzkum
 - 2.1 Příprava dotazníku
 - 2.2 Dotazník
 - 2.3 Přehled výsledků první části dotazníku
 - 2.3.1 Nejstarší generace
 - 2.3.2 Střední generace
 - 2.3.3 Nejmladší generace
 - 2.4 Vyhodnocení první části dotazníku
 - 2.5 Vyhodnocení slovní zásoby
 - 2.5.1 Nejstarší generace
 - 2.5.2 Střední generace
 - 2.5.3 Nejmladší generace

3. Závěr
4. Bibliografie

Úvod

Již několik let se pohybuji v obci Halenkovice a mám možnost zde zkoumat místní nářečí jak u mladé, tak i u starší generace. Jelikož pocházím a trvale žiji ve Zlíně, který leží necelých dvacet kilometrů od Halenkovic, vždy jsem si všímala velkých rozdílů v mluvě vesnice a města. V této obci jsem k tomu měla mnohé příležitosti, protože původní nářečí je zde stále ještě hodně živé, a to i mezi mladou generací.

Z tohoto mého zájmu vyplynul nápad blíže jazyk Halenkovjanů poznat, zjistit jeho kořeny a také jeho opravdový současný stav. Základem mojí práce bylo provést výzkum dotazníkovou formou a vyhodnotit jej na základě rozlišení různých věkových kategorií. Předpokládala jsem, že prvky původního dialektu zaznamenám u nejstarší generace a že pro mladší generaci ovlivněnou městským prostředím a médií, bude nářečí spíše na ústupu. Zajímavé bylo také sledovat, jakou pozici má nářečí u lidí s vyšším vzděláním.

Práci jsem rozdělila na dvě velké kapitoly. V první, teoretické části, jsem se zaměřila na zkoumání historie Halenkovic a na zařazení dialektu této oblasti do systému. Východiskem pro mě byly Bartošovy a Běličovy dialektologické práce. Mnoho zajímavostí jsem našla i ve studii Josefa Kolaříka O mluvě obyvatel v Napajedlích.

V druhé části předkládám výsledky svého výzkumu, který jsem provedla v Halenkovicích během jednoho týdne, pomocí samostatně sestaveného dotazníku.

1. Teoretická část

1.1 O Halenkovicích

Obec Halenkovice se rozkládá na stráních a v údolích východních Chřibů, asi 5 km západně od Napajedel, v nadmořské výšce kolísající mezi 214 až 415 m. Na ploše 2002 ha žije v současnosti 1720 obyvatel. O její rozlehlosti svědčí staré lidové pořekadlo:

*„ Kdo chce vidět Videň,
musí chodit týdeň.
Kdo chce vidět Halenkovice,
musí chodit tři měsíce.“*

Halenkovice založil Jan z Rotalu a první zmínku, tehdy ještě o obci Alenkovice, nacházíme v listině vydané v Olomouci 29.června 1634. Pojmenována byla po první Rotalově manželce Aleně (Alina, Helena). Nejstarší zabydlená místa lze zřejmě spojovat s místními částmi Vrchovica, Kopec, Dědina. Nové osadníky sem zakladatel vesnice přivedl z Valašska a z uherského pomezí – tato skutečnost vysvětluje fakt, že Halenkovští neznali „ř“ a lišili se od okolních obcí nejen užíváním odlišných slov, ale také krojem.

K Alenkovicím se postupně přidávaly další malé osady – Dřínová, Eleonorovice (podle Eleonory, dcery Jana z Rotalu), Kateřinice – které se postupně stávaly součástí Alenkovic; před rokem 1700 potom splynuly v jednu obec. Samotné Alenkovice se v 17.století psávaly střídavě jako Alenkovice a Alinkovice. V průběhu 18.století se objevuje už i název Halenkovice.

Do katastru obce patří Budačina - od roku 1966 chráněný přírodní útvar o rozloze 8,0558 ha. Je to registrovaná přírodní památka okresu Zlín. V jedné ze skal tohoto masívu je puklinová jeskyně o délce asi 5 m, podle pověsti obývaná v 16. st. loupežníky. Pověst říká, že loupežníci z Budačiny okrádali pouze bohaté lidi a chudým neubližovali. Jejich velitel měl milou Alinu, která byla velice krásná, ale mu se líbily i jiné hezké dívky. Proto se mu Alina pomstila tím, že prozradila jejich úkryt. Všichni byli zajati a později popraveni.

Na východní straně hlavní skály je umístěna pamětní deska, věnovaná Antonínu Rozsypalovi, který zahynul v Mauthausenu v roce 1941. S ním se často stýkal spisovatel Jindřich Spáčil. V části obce zvané Hradská je Spáčilova chaloupka. Pamětní deska připomíná

vřelý vztah k tomuto kraji. Mezi další významné památky patří sochy sv. Petra a Pavla z roku 1747, kostel sv. Josefa z roku 1789, zvonice na Kopci (z r.1755), kaplička na Hradské z r. 1890 a chráněný přírodní útvar "Mrazík" s pamětní deskou na křižovatce cest na Kržle, Halenkovice a Novou Dědinu. V tomto místě byl zabit pytlák lesní adjunkt Karel Mrazík v roce 1870.

Halenkovice mají 5 autobusových zastávek a přibližně 30 místních částí. Nachází se zde dvě základní školy (stará z minulého století a nová škola z r.1960), mateřská škola, nákupní středisko, jídelna a tělocvična, budova OÚ a kulturní dům z r. 1986. Kulturní život je v obci velmi čilý, pravidelně se zde pořádají plesy, masopust s průvodem vesnicí a pochováváním basy, dětský karneval, Cesta pohádkovým lesem (v r.2005 již 17.ročník), pouťové slavnosti, školní divadlo a Akademie, silvestrovské zábavy a setkání starších občanů. Od března 1995 vychází čtvrtletně místní noviny Halenkovický zpravodaj.

V obci jsou 4 soukromé prodejny potravin, prodejna textilu, papírnictví, průmyslové zboží, kadeřnictví, sauna, knihovna, pošta (PSČ 763 63), 3 pohostinství a kavárna.

1.2 Zařazení k nářeční oblasti

V Dialektologii moravské se Bartoš zmiňuje o Alenkovicích a řadí je k nářečí slovenskému, konkrétněji k různorečí uherskoslovenskému.

„ Nářečí slovenské přestupuje na uherskobrodsku z Uher na Moravu, a jdouc tu na Brumovsku, Klobucku a Vyzovsku podél hranice nářečí valašského, přechází na Zlinsko. Odtud přes Bohuslavice a Hrubou Lhotu přestupuje na Napajedelsko, kdež jmenovitě osady Žlutavy, Alenkovice a Nová dědina (n. ves) k němu náležejí.“ [1,30]

Zajímavostí je Bartošovo označení nářečí jako “slovenského” místo obvyklého “slováckého”. Tuto volbu vysvětluje v kapitole Různorečí uherskoslovenská – *„ Mezi dědinami moravského Slovenska jest jich osmnáct, jež dostavše své obyvatelstvo v dobách pozdějších z různých krajin Slovenska uherského, posavad podstatné znaky svého původního nářečí zachovávají. Z osad těch nejdále posunuta jest a zcela osaměla dědina Alenkovice, se čtyři kilometry cesty na západ od Napajedel. ... Nářečí v této krajině jest takměř tolikero, kolik tu osad; všecka mají do sebe více ráz slovenštiny uherské nežli moravské.“ [1, 33]*

Dále se Bartoš zabývá konkrétně různorečím alenkovským a uvádí pro ně typické znaky. K nim patří:

1. uhýbání původního *r* moravskému *ř* (Pod takovou krivú brezú.)
2. odlišné měkké slabiky (*jatěl – datel, kadě – kady*)
3. přídavné přisvojovací *súsedů, Jurenů*
4. tvary mně (ně), tebě, sebě, ten, teho, temu, v tem, ti, tych, tým, týma. Náměstky přisvojovací koncovek nedlouží: *mojeho, perí z našej bílej husi, našich súsedů*
5. tvary číslovkové: jeden, jedného, jednému, v jednom, jedných, jedným, jedným – dvoch, trech, štyrech, chlapů – dvoch, trech, štyrech rob – o dvěch hodinách, dvom-dvěm, dvoma-dvěma
6. infinitiv končí na měkké *t'*: nést', pit', jest', volat' – 1.os.sg.: nesu, piju, jím, volám – 3.os.pl.: nesú, pijú, choď'á, jed'á, věď'á (mladší přejímají od susedů: umíja, chodíja, íja, víja) – *pacholek ježd'á (jezdí) – pacholci jezdíja*
příčestí činné: nésl, védl, jédl, volál, kúpil
7. zvláštní slova: veru, tegdá, keď (mladší dyž), kedy (kdy), odkel, vrábel (vrabec), škorvánek (skřivánek) složené předložky: popod, ponad, z poza

Podle současnějšího obecnějšího rozdělení řadíme tuto oblast – tj. Zlínsko, Břeclavsko, Hodonínsko, Kyjovsko, Uherskohradištsko a Vsetínsko – do východomoravské nářeční skupiny. Jedná se o širokou oblast ve východní části republiky při moravsko-slovenské hranici a v jejím rámci rozlišujeme dále čtyři podskupiny:

- 1) severní (Valašsko)
- 2) jižní (Slovácko)
- 3) západní (Kelčsko a dolská nářečí)
- 4) jihovýchodní (Kopaničářská nářečí)

Obecné znaky východomoravské nářeční skupiny, z nichž některé nalezneme samozřejmě i v mluvě Halenkovic:

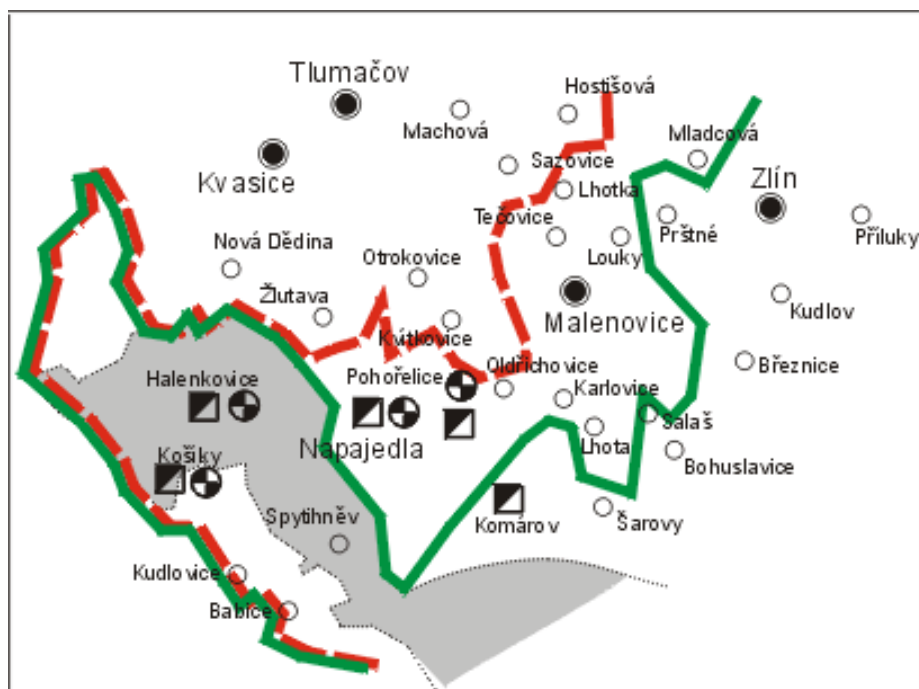
1. neprovedeny přehlásky – zůstává u, ú (*břuch, v nedělu, majú*)
- zůstává aj (*daj, dělaj, najdelší*)
2. krátké samohlásky v případech jako *prah, blato; 7.p nama, vama;*
inf.*dat, bit, //dat', byť* (+ infinitiv na –t')
3. rozlišení 6. a 7. pádu u adjektiv a zájmen (oproti obecné češtině!)

4. odsouvání j (*ídlo, eště, podóit*)
5. nepřehlasované tvary – *mňa, řa, bojím sa, ležat, Janiček*
6. délka v přičestí minulém – *vézl, nésl*
7. v 7.p.pl. nejčastější koncovka –ma (-ama), 6.p.pl. –och, 3.p.pl. –om
8. zachováno –ý (-í) – *mladý muž* (proti OČ – *mladej*)!
9. nepřípustnost protetického v a ostatních znaků OČ
10. užívání přechodníků přítomných u starší generace, převážně v ustálených podobách – *stoja, choďa, chca nechca*. Často má adverbializovanou podobu – *klekačky, ležačky, stojačky*

Halenkovice leží v přechodovém pásmu mezi nářečími dolskými a hanáckými. Podle Bartoše pokrývala dolská nářečí území na JZ od Napajedel, počínajíc Spytihněvem; Bělíč považuje za dolské obce Sazovice, Lhotku, Chlum, Tečovice, Louky, Malenovice, Salaš u Malenovic, Bohuslavice u Zlína, Lhotu, Karlovice, Oldřichovice, Pohořelice, Kvítkovice, Otrokovice, Žlutavy a Napajedla. Ze severu počítáme k hanáckým obcím Rackovou, Hostišovou, Mysločovice, Machovou a Tlumačov.

Podrobný výčet obcí udávám z důvodu zdůraznění zvláštní pozice Halenkovic mezi okolními obcemi. Leží v blízkosti všech jmenovaných, avšak v jisté izolaci – je to způsobeno možná i zeměpisnou nedostupností (poloha v kopcích). Z historických pramenů se dovídáme, že původní osadníci pocházeli z Valašska a přinesli sem i svoje nářečí. Tento fakt potvrzují znaky v mluvě starších obyvatel Halenkovic; u mladší generace se mísí vlivy okolních nářečí.

Mapku přikládám pro názorné ukázání polohy Halenkovic mezi okolními vesnicemi. Jsou na ní vyznačeny i některé obecné jevy charakterizující východomoravskou nářeční skupinu a také hranice dolských dialektů.

- Nynější (Kolaříkova) hranice podob *dej* (záp.) x *daj* (vých.)
- Západní hranice 3. os. pl. *chodíja*
- Úsek není území s dolskými dialekty
- Výskyt (i řídký) podob *třůj, třrdá*
- Výskyt slova *potfora*

2. Výzkum

2.1 Příprava dotazníku

Pro svůj výzkum jsem použila dotazníkovou metodu. Zapojila jsem do něj 50 respondentů různého věku, které jsem navštívila osobně doma nebo jsem jim dala dotazník k vyplnění během školní výuky.

U respondentů jsem zjišťovala věk, jak dlouho žijí v Halenkovicích a odkud pochází jejich rodiče. Všechny tyto faktory hrály v posuzování jazykových jevů určitou roli. Neopomenutelným a zajímavým faktorem bylo také dosažené vzdělání odpovídajících. Většina starších občanů žije v Halenkovicích od narození, pestřejší byla situace u nejmladší skupiny – mnozí školáci žijí ve vesnici pouze několik let a jejich rodiče pochází z různých míst.

Dotazník se skládá ze dvou částí a otázky jsem volila tak, aby postihly všechny jazykové jevy, které charakterizují místní nářečí. Do kontrastu jsem zde zařadila tvary spisovné i tvary z ostatních dialektů.

První část, která obsahuje čtyřicet otázek, je zaměřena na hláskosloví a tvarosloví a respondenti v ní měli za úkol vybrat ze dvou až čtyř možností, popřípadě měli doplnit jiný tvar. Zadání první části zní: *Vyberte a podtrhněte variantu, kterou byste použili v běžné řeči.* Důležité bylo zdůraznit, aby zvolená varianta odpovídala skutečně výrazu z běžně mluvené řeči. Pomůckou pro odpovídající bylo říct si možnosti nahlas a podle toho vybrat tu správnou. Myslím, že forma nabídnutých odpovědí byla vhodně zvolená, protože zrychlila vyplňování dotazníků a zároveň byla velmi přehledná pro následné zpracovávání. Velice cenné byly pro mě samozřejmě i tvary, které jednotliví respondenti do dotazníků dopisovali navíc.

Druhou část jsem zaměřila na slovní zásobu, konkrétně na slova silně nářečně příznaková. Chtěla jsem zjistit, do jaké míry je obyvatelé Halenkovic používají a jestli vůbec ještě znají jejich pravý význam. Výsledky byly, samozřejmě podle očekávání, velice odlišné při porovnávání nejstarší a nejmladší generace.

Vyplněné dotazníky jsem podle věku odpovídajících rozdělila do tří skupin – nejmladší ve věku 12 až 18 let, střední zahrnuje věk 20 až 50 let a poslední skupina nejstarší generace věk 55 až 75 let. Podle těchto věkových kategorií jsem také hodnotila zjištěné výsledky. Četnost variant jsem při vyhodnocování vyjádřila v procentech a pro přehlednost je pro každou věkovou skupinu uvádím ve shrnutí.

DOTAZNÍK – Halenkovice 2005

Věk:

Jak dlouho žijete v Halenkovicích:

Odkud pochází rodiče:.....

Vyberte a podtrhněte variantu, kterou byste použili v běžné řeči. Případně napište jiný tvar.

1. nesl hlínu - nesl hlinu – nésl hlinu
2. jiná košile – iná košula – iná košile
3. naše slepice – naša slepica – naša slípka – naša slépka
4. házel kamení – házal kaméní – házal kameně
5. zavolejte hasičům – zavolajte hasičům – zavolajte hasičom
6. dlouho – dlúho
7. slepice sedí na vejcích – vajcích – vajcách – vajcích - vajíčkách
8. bolí ho břicho – bolí ho břuch – bolí ho břucho
9. vymáchat hadr – vymáchat hadru
10. prošel ulicí –prošel ulicou – prošel ulicí
11. tři schodky – třé schodky – tri schodky
12. vypni budík – vypni budíka
13. byl v Hradišti – v Hradišťu – v Hradišči
14. studenti přišli až po učitelích – učitelech – učiteloch
15. přijel s koňmi – s koňama – s koňima – koňma
16. dárek od Ladi – dárek od Ladě
17. bez rukou – bez ruk
18. o půl šesté – o půl šestěj
19. kousat – kúsat
20. krabice cukroví – krabica cukrového – krabica cukrovího – krabica cukroví
21. chroupat mrkev – chroupat mrkvu
22. bez káfe se neobejde – bez kafeho sa neobejde
23. věřit lidem – věřit lid'om - lud'om
24. napsal té mladé ženě – tej mladej ženě – téj mladej ženě – tý mladý ženě
25. má vchozenou školu – vchozenú školu – vychoděnú školu – vyjitú školu
26. dej to sousedům – daj to súseďom

27. zadej údaje do počítače – do počítača
28. umí jednat s těmi cizinci – s těma cizincama – s tema cizincama
29. můžu otevřít okno? – možu otevřít okno? – můžu v otevřít vokno?
30. naše kočka pije mléko – naša kočka pije mlíko – naša kočka pije mléko
31. zajdi do šopy – do kůlny zajdi na hůru – na půdu
32. slivovice ze švestek – slivovica z trnek
33. husa lítá po dvoře – líce po dvoře – léce po dvoře – létá po dvoře
34. oni prosí – prosíja – prosijú – prosijou
35. zamkl - zamčel – zamčil dveře – dveřa – dvere
36. oloupat/okružlat brambory – erteple – zemáky – zemňáky
37. teď/fčil /fčilkej/fčilěj musíš/mosíš poklidit/pokludít dobytek
38. tam – hen – henkaj
39. smál se – smíl se – smíl sa – smál sa
40. plakala/bečala/bečela/bečála celý/celé den/deň

Pokud aktivně používáte následující slova, podtrhněte je – pokud je nepoužíváte, ale znáte jejich význam, tak je nahradte jiným výrazem. (např. : šiška – knedlík)

- kobzole
- kyška
- turkyň
- rozglábit
- koštovat
- prubovat
- škorvánek
- giglat
- vrábel
- špitál
- do foroty
- břéskat
- neskoro
- lokše
- obtulit
- skřídlica

2.3 Přehled výsledků první části dotazníku

2.3.1 Nejstarší generace

Nejstarší generace

1. nesl hlinu (0%) – nesl hlinu (0%) – **nesl hlinu (100%)**
2. jiná košile (0%) – **iná košula (60%)** – iná košile (0%)
+ jinačí (20%), inačí košula (20%)
3. naše slepice (0%) – naša slepica (0%) – **naša slépka (100%)**
4. házel kamení (0%) – házal kamení (0%) – **házal kameně (100%)**
5. zavolejte hasičům (0%) – **zavolajte hasičom (60%)**
+ zavolajte hasiče (40 %)
6. dlouho (0%) – **dlúho (100%)**
7. slepice sedí na vejcích (0%) – **slepica sedí na vajcích (80%)**
+ slépky sedíja na vajcoch (20%)
8. bolí ho břicho (0%) – **bolí ho břuch (100%)** – bolí ho břucho (0%)
9. vymáchat hadr (0%) – **vymáchat hadru (100%)**
10. prošel ulicí (0%) – prošel ulicou (0%) – **prošel ulicú (100%)**
11. **tři schodky (60%)** – třé (0%) – tri (40%)
12. vypni budík (0%) – **vypni budíka (100%)**
13. byl v Hradišti (40%) – v Hradišťu (0%) – **v Hradišči (60%)**
14. studenti přišli až po učitelích (0%) – až po učitelech (20%) - **až po učiteloch (80%)**
15. přijel s koňmi (0%) – s koňama (40%) – **s koňima (60%)** –
s koňma (0%)
16. dárek od Ladi (0%) – **dárek od Ladě (100%)**
17. bez rukou (0%) – **bez ruk (100%)** + varianta bez držáčky
18. o půl šesté (0%) – **o půl šestěj (100%)**
19. kousat (0%) – **kúsat (60%)**
+ kúsať (40%)
20. krabice cukroví (0%) – krabica cukroví (40%) – **cukrového (60%)**
21. chroupat mrkev (0%) – **chroupat mrkvu (60%)**
+ křúpať mrkvu (40%)
22. bez kafe se neobejde (0%) - **bez kafého sa neobejde (100%)**
23. věřit lidem (20%) – **věřit lid'om (80%)**
24. napsal té mladé ženě (0%) – tej mladej (0%) – **těj mladěj (100%)**

25. má vychozenou školu (20%) – **vychozenú školu (40%)** – vychoděnou školu (0 %) – **vyjitú školu (40%)**
26. dej to sousedům (0%) – **daj to súsedom (100%)**
27. zadej údaje do počítače (20%) – **do počítača (80%)**
28. umí jednat s těmi cizinci (0%) – **s těma cizincama (60%)** – s tema cizincama (0%)
+ s týmato cizincama (40%)
29. můžu otevřít okno? (0%) – **možu otevřít okno? (100%)** – můžu otevřít vokno (0%)
30. naše kočka pije mléko (0%) – naša kočka pije mlíko (0%) – **naša kočka pije mléko (100%)**
31. zajdi do šopy (100%) – kůlny (0%) **na hůru (100%)** – na půdu (0%)
32. slivovice ze švestek (0%) – **slivovica z trnek (100%)**
33. husa lítá po dvoře (0%) – **léce po dvoře (100%)**
34. oni prosí (0%) – **prosíja (80%)** – prosijú (20%)
35. **zamkl (100%)** – zamčel (0%) **dveře (100%)** – dveřa (0%)
36. oloupat (0%) – **okružlat (100%) zemáky (100%)** brambory, erteple, zemňáky (0%)
37. teď (0%) – **fčil (100%)** musíš (0%) – **mosiš (100%)** poklidit (0%) - **pokludit (100%)**
38. **tam (60%)** – hen (20%) – henkaj (20%)
39. smál se (0%) – smíl se (0%) – **smíl sa (100%)** - smál sa (0%)
40. plakala (0%) – bečela (0%) – **bečala (100%)**
celý (100%) – celé (0%) den (0%) – **deň (100%)**

2.3.2 Střední generace

Střední generace

1. nesl hlinu (27%) – **nesl hlinu (55%)** – nésl hlinu (18%)
2. jiná košile (27%) – **iná košula (36%)** – iná košile (18%)
+ jiná košula (18%)
3. naše slepice (9%) – naša slepica (9%) – **naša slépka (82%)**
4. házel kamení (36%) – házal kamení (18%) – **házal kameně (46%)**
5. zavolejte hasičům (18%) – **zavolajte hasičom (45%)**
+ zavolejte hasičom (37 %)
6. dlouho (46%) – **dlúho (54%)**
7. slepice sedí na vejcích (9%) – **slepica sedí na vajcích (55%)** – slepica sedí na vajcích (18%) – slepica sedí na vajíčkách (18%)

8. **bolí ho břicho (54%)** – bolí ho břuch (36%) – bolí ho břucho (9%)
9. vymáchat hadr (0%) – **vymáchat hadru (100%)**
10. prošel ulicí (27%) – prošel ulicou (18%) – **prošel ulicú (55%)**
11. **tři schodky (100%)** – třé, tri (0%)
12. **vypni budík (64%)** – vypni budíka (36%)
13. **byl v Hradišti (100%)** – v Hradišťu (0%)
14. studenti přišli až po učitelích (0%) – **až po učiteloch (100%)**
15. přijel s koňmi (0%) – **s koňama (45%) – s koňima (45%)** – s koňma (10%)
16. dárek od Ladi (18%) – **dárek od Ladě (82%)**
17. bez rukou (0%) – **bez ruk (100%)**
18. **o půl šesté (81%)** – o půl šestěj (19%)
19. kousat (45%) – **kúsat (54%)**
20. krabice cukroví (18%) – **krabica cukroví (54%)** – cukrového (28%)
21. chroupat mrkev (9%) – **chroupat mrkvu (91%)**
+ obměny: křúpat, křópat, chrúpat, křůpat mrkvu
22. **bez kafe se neobejde (54%)** +varianta bez kafe sa... - bez kafeho sa neobejde (46%)
23. **věřit lidem (72%)** – věřit lidom (28%)
24. napsal té mladé ženě (45%) – **tej mladej (45%)** – téj mladej (10%)
25. má vychozenou školu (0%) – vychozenú školu (36%) – vychoděnú školu (0%) – **vyjitú školu (64%)**
26. dej to sousedům (27%) – daj to súsedom (18%)
+dej to súsedom (55%)
27. zadej údaje do počítače (36%) – **zadej údaje do počítača (64%)**
28. umí jednat s těmi cizinci (27%) – **s těma cizincama (54%)** – s tema cizincama (10%)
+ s těma cizincema (9%)
29. můžu otevřít okno? (27%) – **možu otevřít okno? (73%)** – můžu otevřít vokno (0%)
30. naše kočka pije mléko (27%) – naša kočka pije mlíko (0%) – **naša kočka pije mléko (73%)**
31. zajdi do šopy (100%) – kúlny (0%) **na hůru (100%)** – na půdu (0%)
32. slivovice ze švestek (0%) – **slivovica z trnek (100%)**
33. husa lítá po dvoře (27%) – **léce po dvoře (73%)**
34. oni prosí (27%) – **prosíja (73%)**

35. **zamkl (100%)** – zamčel (0%) **dveře (100%)** – dveřa (0%)
36. oloupat (0%) – **okružlat (100%) zemáky (100%)** brambory, erteple, zemňáky (0%)
37. **ted' (72%)** – fčil (28%) **musíš (82%)** – mosíš (18%) **poklidit (54%)**- pokludit (46%)
38. **tam (54%)** – hen (46%)
39. **smál se (63%)** – smíl se (27%) – smál sa (10%)
40. plakala (36%) – **bečela (46%)**
+ brečela, šklébila (18%)
celý (100%) – celé (0%) **den (100%)** – deň (0%)

2.3.3 Nejmladší generace

Nejmladší generace

1. nesl hlinu (7%) – **nesl hlinu (67%)** – nésl hlinu (26%)
2. **jiná košile (40%)** – iná košula (20%) – iná košile (13%)
+ iná košila (6%), jiná košula (21%)
3. naše slepice (13%) – naša slepica (27%) – **naša slépka (60%)**
4. házel kamení (0%) – házal kamení (20%) – **házal kameně (80%)**
5. **zavolejte hasičům (53%)** – zavolajte hasičům (13%) - zavolajte hasičom (28%)
+ zavolajte hasiče (6%)
6. dlouho (20%) – **dlúho (80%)**
7. slepice sedí na vejcích (6%) – **slepica sedí na vajcích (54%)** – na vajččkách (33%)
+ na vajcích (7%)
8. **bolí ho břicho (47%)** – **bolí ho břuch (47%)** – bolí ho břucho (6%)
9. .vymáchat hadr (13%) – **vymáchat hadru (87%)**
10. prošel ulicí (26%) – prošel ulicou (14%) – **prošel ulicú (60%)**
11. **tři schodky (93%)** – třé (0%) – tri (7%)
12. **vypni budík (80%)** – vypni budíka (20%)
13. **byl v Hradišti (86%)** – v Hradišťu (7%) – v Hradišči (7%)
14. studenti přišli až po učitelích (13%) – až po učitelech (27%) - **až po učiteloch (60%)**
15. přijel s koňmi (6%) – **s koňama (67%)** – s koňima (27%) – s koňma (0%)
16. **dárek od Ladi (67%)** – dárek od Ladě (33%)
17. bez rukou (0%) – **bez ruk (100%)**
18. **o půl šesté (93%)** – o půl šestěj (7%)
19. kousat (20%) – **kúsat (80%)**

20. krabice cukroví (27%) – krabica cukrového (7%) - krabica cukrovího (13%) – **krabica cukroví (53%)**
21. chroupat mrkev (6%) – **chroupat mrkvu (86%)** + chrúpat mrkvu (8%)
22. **bez kafe se neobejde (53%)** - bez kafeho sa neobejde (47%)
23. **věřit lidem (67%)** – věřit lidom (33%)
24. **napsal té mladé ženě (60%)** – tej mladej (13%) – téj mladěj (14%) – tý mladý ženě (13%)
25. má vychozenou školu (20%) – **vychozenú školu (40%)** – vychoděnou školu (0 %) – **vyjitú školu (40%)**
26. **dej to sousedům (53%)** – daj to súsedom (27%)
+ dej to susedům (14%), dej to susedom (6%)
27. zadej údaje do počítače (20%) – **do počítača (67%)**
+ do počáku (13%)
28. umí jednat s těmi cizinci (26%) – **s těma cizincama (74%)**
29. můžu otevřít okno? (20%) – **možu otevřít okno? (74%)** – můžu otevřít vokno (6%)
30. naše kočka pije mléko (40%) – naša kočka pije mlíko (0%) – **naša kočka pije mléko (60%)**
31. zajdi do šopy (100%) – kúlny (0%) na **hůru (100%)** – na půdu (0%)
32. slivovice ze švestek (0%) – **slivovica z trnek nebo trnkovica (93%)**
+ slivovica ze švestek (7%) – výraz švestka uvádí pouze děti, jejichž rodiče pochází od Hodonína!
33. husa lítá po dvoře (0%) – **léce po dvoře (73%)** – létá po dvoře (27%)
34. oni prosí (27%) – **prosíja (47%)** – prosijú (20%) – prosijou (6%)
35. **zamkl (100%)** – zamčel (0%) **dveře (100%)** – dveřa (0%)
36. oloupat (47%) – **okružlat (53%) zemáky (87%)** brambory (13%),
erteple, zemňáky (0%)
37. teď (33%) – **fčil (67%) musíš (100%)** – mosíš (0%) **poklidit (53%)**- pokludit (47%)
38. tam (33%) – **hen (67%)** – henkaj (0%)
39. **smál se (80%)** – smíl se (0%) – smíl sa (0%) - smál sa (20%)
40. plakala (13%) – **bečela (33%)** – bečala (27%) + brečela (27%)
celý (100%) – celé (0%) **den (100%)** – deň (0%)

2.4 Vyhodnocení první části dotazníku

Po vyhodnocení výsledků dotazníků jsem zjistila, že v mluvě občanů Halenkovic se hojně vyskytují prvky typické pro východomoravskou nářeční skupinu a také znaky charakterizující halenkovické nářečí, které uvádí ve svých studiích Bartoš.

U nejstarší generace jsou tyto vlivy nejpatrnější a jednoznačné. Střední generace zachovává všechny hlavní rysy nářečí, avšak její mluva je ovlivněna městským prostředím – zaměstnáním nebo studiem respondentů v okolních městech. Jazyk vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří se několik let pohybovali v jiných městech a v akademickém prostředí, je viditelně poznamenán – nářeční výrazy ustupují spisovné češtině. Vlivy obecné češtiny jsou velmi slabé, narazila jsem na ně pouze v několika případech u nejmladší generace. U té převažují, navzdory velkému vlivu médií a moderních technologií, také stále nářeční prvky a je viditelný vliv vesnického prostředí.

Předkládám shrnutí jednotlivých jevů s příklady z dotazníku:

- neprovedené přehlásky u slov: břuch, košula, kúsat, házat, daj, naša slepica, dlúho, vajco, do počítača, slivovica, lítá-léce, súseďi, krabica. U nejstarší generace je tento jev stoprocentní, do mluvy stř. a nejml. generace pronikají častěji spisovné tvary (břicho, dej)
- krátké vokály v jedno a dvojslabičných slovech, např. hlina – typické pro všechny věkové kategorie
- je uchován starobylý typ kvantity v l-ovém přičestí, např. nésl, a to pouze u nejst.gen
- nadměrné přehlásky – smíl sa, pouze u nejst.gen.; u zbytku obyvatel tvar smál se
- odsouvání j – inačí, iná; u nejml.generace k tomuto jevu dochází méně častěji
- tvary slov hadra a mrkva – téměř stoprocentní jev u všech skupin
- ulice podle vzoru žena + koncovka –ú (prošel ulicú) – u všech skupin převažuje
- u nejstarší generace se vyskytuje tvar číslovky tři v podobě ovlivněné historickým vývojem – tri (typický znak halenkovského nářečí, které má kořeny blízké slovenštině) !!
- dativ pl. koncovka –om : věřit lidom (80% u nejst.gen.), u zbytku tvar lidem (kolem 70%) výraz zavolajte hasičom je častý u stř.gen. (45%) a u nejst.gen. (60%)
- lokál pl. koncovka –och: přišli po učiteloch (100% u stř.gen., 80% u nejst.gen., 60% u nejml.generace)
- instrumentál pl. nejčastější koncovka –ma (-ama) : s koňama + varianta s koňima, s těma cizincama
- měkčení koncovek infinitivu – okružlat', křúpat', kúsat' + deň – pouze nejst.gen.

- skloňování zájmen a adjektiv – s těma cizincama, s týmato cizincama (40% u nejst.gen.)
těj mladěj- u nejst.gen., u ostatních převažuje tvar té mladé
- jednoznačně převažující nářeční výrazy: trnky (100%), šopa (100%), hůra (100%),
okružlat zemáky, fčil, bečela – bečala
- koncovka –íja , –ijú u sloves IV.třídy ve 3.os.pl. – prosíja, prosijú
- užívání adverbializovaných podob přechodníků přítomných – bez držačky (u nejst.gen.)
- nepřípustnost protetického v a ostatních znaků obecné češtiny – u všech skupin!
- překvapivě nejčastěji uvádí výraz hen nejmladší skupina (67%), po ní je stf.gen. (46%) a
nejméně užívá toto slovo nejstarší skupina obyvatel (20%) – u těch jediných se vyskytuje
výraz henkaj (20%)
 - u všech je typický tvar má vyjitú školu
 - moravský tvar bez kafého sa neobejde je stoprocentní u nejst.generace, u ostatních se
vyskytuje zhruba ve 40% případů
 - stoprocentní výskyt výrazu bez ruk u všech proti spisovnému bez rukou
 - o půl šestěj – převažuje pouze u nejst.generace
 - ke změně č >ř nedošlo v případě výrazu v Hradišti u nejstarší generace v 60%

V závěru bych chtěla poznamenat to, co mě při vyhodnocování překvapilo. Byl to hlavně výskyt některých výrazů a tvarů u nejmladší skupiny respondentů. Šlo o prvky, které jsem očekávala u nejstarší generace a možná v části střední generace. O to víc jsem byla příjemněji překvapena při zjištění, že typické nářečí je u mladých stále živé a je součástí jejich běžného života.

Jednalo se o výrazy jako například tri schodky (uvedlo 7% mladých), typický právě pro nejstarší obyvatele. Téměř bez výjimky uváděli jako běžný výraz slivovica z trnek – tento případ jasně dokazuje zvláštní postavení Halenkovic; v okolí se obecně více užívá výraz švestky, trnky uslyšíme spíše na Valašsku. Překvapivé byly také výsledky u slov fčil (67%) a hen (67%).

2.5 Vyhodnocení slovní zásoby

Druhou část týkající se slovní zásoby jsem do dotazníku zařadila pro oživení a hlavně také pro zjištění, jak jsou na tom občané Halenkovic se znalostí vesměs zastaralých výrazů. U šestnácti slov, které jsem vybrala jako typické pro tuto oblast, měli respondenti vysvětlit jejich význam a uvést, zda tyto slova používají v běžné mluvě. Výsledky byly zajímavé a občas i zábavné.

U každé skupiny uvedu stručné shrnutí výsledků pro jednotlivá slova.

2.5.1. Nejstarší generace

Podle očekávání rozuměli zástupci této kategorie nejvíce slovům a uvedli, že je aktivně používají. Týká se to bez výjimky slov: *kyška*, *turkyň*, *rozglábit*, *koštovat*, *prubovat*, *špitál*, *do foroty*, *břeškat*, *neskoro*, *lokše*, *obtůlit*, *skřidlica*. Slovu *kobzole* rozuměli, ale nahrazovali ho výrazem *zemáky*; stejně tak slovo *giglat* nahrazovali slovem *kývat* nebo *geglat*. Význam velmi starého a nářečně příznakového slova *škorvánek* znala polovina dotazovaných (správně uvedli, že jde o skřivánka); u slova *vrábel* (vrabec) znala pravý význam zhruba polovina, není však aktivně užíváno.

U této skupiny jsem také zaznamenala časté měkčení infinitivů, např. *obtůlit'*, *vozit'*; dále všichni užívali výrazu *lebo* namísto *nebo* (pravděpodobně historický vliv slovenštiny) a povšimla jsem si také, pro mě nového a velmi libozvučného slova *štabarc*. Zaznělo ve větě: „Ti tam zas nadělali štabarcu!“ Poprosila jsem o definici tohoto slova a pro zajímavost jsem ji zapsala: „No štabarc, to když ti mladí velice křičíjú na téj diskotéce.“

2.5.2 Střední generace

Zástupci druhé skupiny rozuměli taky mnoha slovům, ale už jen pár z nich označili jako ty, které užívají v běžné mluvě. Mezi těmito slovy se nejčastěji vyskytovalo *skřidlica*, *kyška*, *břeškat*, *koštovat*, *lokše*, *skřidlica*

Ostatní slova nahrazovali jinými výrazy:

kobzole: *zemáky*, (v jednom případě neznal respondent význam a domníval se, že je to označení pro fazole)

turkyň: *kukuřica*, (a jednou milně *řepa*)

rozglábit: *otevřít*

prubovat: *zkoušet*, *vyzkoušet*, *zkusit*, *zkoušet*

do foroty: *do zásoby*, *do řady*, *navíc*

neskoro: později, pozdě, brzo

obtulit: obejmout, obtúlat

giglat: klátit, kývat, viklat, smát se (v jednom případě)

škorvánek: pravý význam znalo asi 30% odpovídajících, zbytek nevěděl vůbec nebo odhadoval (například že jde o naběračku – žufánek)

vrábel: vrabec (pouze 20% odpovídajících), ostatní nikdy neslyšeli

2.5.3 Nejmladší generace

Tato část respondentů uvedla z nabídnutých slov jako běžně používaná pouze některá (*kyška, lokše, košťovat, giglat*) a většinou to byla stejná slova, jako u střední generace. To značí, že děti znají tato slova od rodičů a stejně je i užívají. K mému velkému překvapení však i tito nejmladší rozuměli ostatním slovům a byli schopni je vysvětlit. Některé varianty byly sice milné, ale ve většině případů bylo evidentní, že výrazům opravdu rozumí, i když je nepoužívají. Uvádím možnosti, které se v dotaznících vyskytly:

kobzole: zemáky, brambory

turkyň: kukuřica

rozglábit: otevřít, rozmačkat, rozmixovat, rozdlábit, rozdělat

prubovat: zkoušet

škorvánek: jedna odpověď byla správná – skřivánek, další byla pták, ostatní toto slovo nikdy neslyšeli

giglat: kývat, hýbat, lomcovat

vrábel: 100% odpovídajících neznalo

špitál: nemocnice

do foroty: 100% odpovídajících kupodivu neznalo

břéskat: plakat, řvát, křičet, brečet, svítat

neskoro: skoro ne, ne brzo, pozdě, skoro, brzo, neúplně

obtulit: obejmout

skřídlica: taška na střechu, poklička, skřídla, poklice

3. Závěr

Pokud bych měla zhodnotit výsledek a přínos práce, kterou jsem odvedla, řekla bych, že na prvním místě byl můj mini výzkum prováděný v Halenkovicích zajímavý a poučný hlavně pro mě. Povedlo se mi sestavit dotazník, který mi pomohl odhalit současný stav mluveného jazyka u určité skupiny lidí. Výsledky potvrdily mnohé teorie a předpoklady, které jsem vyčetla z knih, ale zároveň mě mnoho věcí překvapilo. Myslím, že kromě ověření si teorie v praxi bylo velkým přínosem, nejen pro mě, to, že jsem přemýšlela o jazyku kterým mluvím a přivedla jsem k tomu i lidi, kteří se podíleli na vyplňování dotazníků. Jazyk je něco, co nás provází celý život a je stejně automatický jako dýchání – proto je zajímavé, když o něm člověk začne přemýšlet, odhalovat jeho taje a skrytá zákoutí, a nakonec zjistí, že právě jazyk vypovídá mnohé o minulosti lidí a spojuje nás s předešlými generacemi.

Na závěr bych ještě ráda vyjádřila poděkování všem občanům Halenkovic, kteří ochotně vyplnili dotazníky a pomohli mi tak zkoumat opravdu reálný stav současného halenkovického nářečí. Poděkování patří také kolektivu Základní školy v Halenkovicích, který mi umožnil předložit dotazníky jejím žákům.

4. Bibliografie

1. Bartoš, F.: Dialektologie moravská. Brno 1886.
2. Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972.
3. České nářeční texty (red. Lamprecht Arnošt). Praha 1976.
4. Kolařík, J.: Místo východomoravského dialektu v komunikaci obyvatel Zlínska. Spisovná čeština a jaz.kultura 1993 – sborník z olomoucké konference 23.-27. 8. 1993
5. Kazimír, S.: Slovník valašského nářečí
6. Davidová, D. – Bogoczová, I. – Fic, K. – Hubáček, J. – Chloupek, J. - Jandová, E.: Mluvená čeština na Moravě. Ostrava 1997
7. Kolařík, J.: Běžně mluvený jazyk ve Zlíně. ÚJČ AV České republiky, Praha 1990.